

TÜRKİYE'DE COĞRAFYA ÖĞRETMENİ YETİŞTİRME (1923-1982)

Niyazi KAYA^[*]

Problem Durumu: Eğitim ve öğretim faaliyetleri insanın yeryüzünde var oluşu ile başlamış, fakat öğretmenliğin bir meslek olarak benimsenmesi ancak yerleşik hayata geçilmesinden sonra gerçekleşmiştir. Öğretmenlik mesleğinin tarihi konusunda kesin bilgi verebilmek imkânının olmadığı, ancak belli evrelerden geçtikten sonra günümüzde bir meslek hâlini aldığı bilinmektedir. Bir eğitim sisteminin en önemli unsuru öğretmendir. Eğitim sistemin başarısı, temelde sistemi işletip uygulayacak olan öğretmenlerin üzerinde hizmet üretmez. Bundan dolayı, bir eğitim sistemi ancak içindeki öğretmenler kadar iyidir denilebilir (Aladağ, 2003: 7).

Öğretmenlik, alan bilgisi yanında, öğretmeyi ve öğrenciyi bir bütün olarak anlamayı gerektiren oldukça karmaşık bir uzmanlıktır (Arı ve Saban, 2000; Aladağ, 2003: 8). Öğretmen, araştırmalar sonucu geliştirilen devletin eğitim politikasını uygulamaya koyan ve uygulama sonuçları ile bu politikayı etkileyen, eğitimde uzmanlık çalışmalarında ve araştırmalardan yararlanan, ancak aynı zamanda bu çalışmalara problem sağlayan önemli bir kişidir (Sünbül, 2001: 226). Öğretmen sadece yeterli düzeyde bilgi aktaran kişi değil aynı zamanda davranışlarıyla, tutumlarıyla öğrenci başarısını sağlayacak etkilere sahip etkinlikler düzenleyebilecek ve öğretimde etkili olan bireydir (Varış, 1988: 117).

Milletlerin güçlü, zengin ve mutlu kalmaları, sosyal ve teknolojik gelişmelere göre kendilerini yenileyebilmelerine bağlıdır. Bu yenilenme işinde en önemli görev toplumun mimarı durumunda öğretmenlere düşmektedir. Bilim ve teknoloji-deki hızlı gelişmeler, toplumun yapısını ve hedeflerini de hızla değiştirmektedir. Böylece, hem eğitimin genel amaçlarında hem de öğretmenin geleneksel rollerinde değişimler olmaktadır (Baki, 2009; 62).

^[*] Dr., Milli Eğitim Bakanlığı

Araştırmanın Amacı: Bu çalışmanın genel amacı, ortaöğretim kurumlarına branş öğretmeni yetiştirmenin üniversiteler devrine kadar geçen süreçte (1923-1982) coğrafya öğretmeni yetiştirmeye yönelik uygulanan politika ve uygulamaları derleyerek, bu politika ve uygulamaların nitel ve nicel yönden yeterliliğini ortaya koymaktır.

Araştırmanın Yöntemi: Bu çalışmada, “betimsel analiz” yöntemine uygun olarak “doküman analizi” tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar.

Geleneksel olarak doküman incelemesi, tarihçilerin, antropologların ve dilbilimcilerin kullandığı bir yöntem olarak bilinir. Bu yöntemde hangi dokümanların önemli olduğu ve veri kaynağı olarak kullanılabileceği araştırma problemi ile yakından ilgilidir. Örneğin eğitim ile ilgili bir çalışmada ders kitapları, öğretim programları, okul içi ve dışı yazışmalar, öğrenci kayıtları, kitapları, öğrenci ders ödevleri ve sınavları, ders ve ünite planları, öğretmen dosyaları, eğitimle ilgili resmi belgeler vb dokümanlar veri kaynağı olarak kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 188; Boğdan ve Bilken 1992; Goetz ve LeCompte, 1984).

Bulgular ve Sonuçlar: Cumhuriyet döneminde öğretmenlik mesleğinin gelişmesi, öğretmenlerin sayıca ve nitelik bakımından ihtiyacı karşılayacak biçimde yetiştirilmeleri için çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalara ilişkin bulgular şunlardır; 3 Mart 1924 tarih ve 439 sayılı “Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu” ve 1739 sayılı Millî Eğitim kanunu gibi yasal düzenlemelerin yapılması, yapılan yasal düzenlemelere bağlı olarak genel liselere ve dengi okullara branş öğretmeni yetiştirmek, eğitim enstitüleri, yüksek öğretmen okulları ve üniversitelerin kurulması, öğretmen eğitiminde yaşanan sorunları ortaya koymak ve bu sorunların çözümüne yönelik politikalar geliştirmek için ulusal ve uluslararası uzmanlara zaman zaman raporlar hazırlanmasıdır. Cumhuriyetin ilanından sonra branş öğretmeni yetiştirmeye yönelik olarak açılan her kurumda coğrafya bölümlerine yer verilmiş ve açılan bu bölümlerden mezun olanların çoğu Millî Eğitim Bakanlığı tarafından istihdam edilmiştir.

Coğrafya eğitimi verilen programlar tarihsel süreç içerisinde özellikle eğitimin ve öğretimin niteliğini ortaya koyacak şekilde irdelenmeli, coğrafya eğitimi verilen programlar izlenmeli ve değerlendirme raporları yayınlanarak görülen aksaklıkların giderilmesi için öneriler geliştirilmeli ve bunların yaşama geçirilmesi için çalışmalar yapılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen Eğitimi, Coğrafya, Coğrafya Öğretmeni

Geography Teacher Training in Turkey

Status of the Problem:

Activities concerning education had begun with the existence of human on the earth, however the adoption of teaching as a profession had realised just after establishment of settlements. It is not possible to give an exact date for the beginning of profession of teaching but it is known that teaching became a profession today after several phases. The most important element of education system is teacher. The succession of an education system does not produce any services on teachers who operate and apply the system. For this reason, the education system is as good as teachers in that system (Aladağ, 2003: 7).

In addition to disciplinary knowledge, profession of teaching is fairly complex profession understanding teaching and student as a complement. (Arı ve Saban, 2000; Aladağ, 2003: 8). The teacher is an important person who applies the state’s policy of education developed as a result of many researches, affects these politics with his/her application results, benefits from professional studies and searches and also provides problems for these studies. (Sünbül, 2001: 226). The teacher is an individual not only transfers knowledge decently but also he/she is effective by his/her attitudes and behaviours with organizing activities that can affect pupils’ succession. (Varış, 1988: 117).

Persistence of nations as powerful, rich and happy depends on their ability to renew themselves technologically and socially. The most important duty belongs to teachers as social engineers. Rapid developments in science and technology change the structure and goals of the societies. Thus, the changes are inevitable on both general purposes of education and traditional role of teachers. (Baki, 2009; 62).

Purpose of the Study: The general purpose of this study is to determine politics and applications concerning geography teacher training and to state the adequacy of these politics and applications quantitatively and qualitatively to the period of transferring training of subject matter teachers of secondary schools to the universities (1923-1982).

Method of the Study: In this study the technique of documentary analysis is used in accordance with method of descriptive analysis. The study of documents contains analysis of written materials covering knowledge on fact or facts which is/ are aimed to be searched. The documentary analysis can be mere instrument for collecting data in quantitative research and it can be also used with other methods (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 187).

Traditionally the study of documents is known as the method of historians, anthropologists and linguists. In this method the questions of which documents are important and which ones are suitable to use as source of data are related to the problem of the research. For instance, in a research related with education such kind of documents can be used as sources of data: text books, curricula, official writings in/out schools, student enrolments, books, student papers and exams, lesson and unit plans, teachers' portfolios, official documents concerning education and so on (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 188; Boğdan ve Bilken 1992; Goetz ve Le Compte, 1984).

Findings and Conclusions: In Republican era several works have been done for development of profession of teaching, training of teachers to meet the needs quantitatively and qualitatively. The findings of these works are official arrangements like 3 March 1924 dated and 439 number "Law for Secondary Education Teachers" and 1739 number Law of National Education; the establishment of institutions of education to train subject matter teachers for secondary schools, High Teacher Schools and universities; preparing reports by national and international experts to reveal the problems on teacher training and to develop politics for solutions. After the reclamation of the Republic in all institutions aiming to train subject matter teacher, geography departments took place and graduates from these departments were employed by Ministry of National Education.

The programmes of geography education should be considered historically especially in terms of quality of education, the programmes of geography education should be observed, suggestions should be developed to overcome the difficulties and malfunctions by publishing evaluation reports and the works should be done to implement all of these.

Key Words: Teacher training, geography, geography teacher

1. GİRİŞ

Eğitim ve öğretim faaliyetleri insanın yeryüzünde var oluşu ile başlamış, fakat öğretmenliğin bir meslek olarak benimsenmesi ancak yerleşik hayata geçilmesinden sonra gerçekleşmiştir. Öğretmenlik mesleğinin tarihi konusunda kesin bilgi verebilmek imkânının olmadığı, ancak belli evrelerden geçtikten sonra günümüzde bir meslek hâlini aldığı bilinmektedir. Bir eğitim sisteminin en önemli unsuru öğretmendir. Eğitim sistemin başarısı, temelde sistemi işletip uygulayacak olan öğretmenlerin ve diğer eğitim üzerinde hizmet üretmez. Bundan dolayı, bir eğitim sistemi ancak içindeki öğretmenler kadar iyidir denilebilir (Aladağ, 2003: 7).

Öğretmenlik alan bilgisi yanında, öğretmeyi ve öğrenciyi bir bütün olarak anlamayı gerektiren oldukça karmaşık bir uzmanlıktır (Arı ve Saban, 2000; Aladağ, 2003: 8). Öğretmen, araştırmalar sonucu geliştirilen devletin eğitim politikasını uygulamaya koyan ve uygulama sonuçları ile bu politikayı etkileyen, eğitimde uzmanlık çalışmalarında ve araştırmalardan yararlanan, ancak aynı zamanda bu çalışmalara problem sağlayan önemli bir kişidir (Sünbül, 2001: 226). Öğretmen sadece yeterli düzeyde bilgi aktaran kişi değil aynı zamanda davranışlarıyla, tutumlarıyla öğrenci başarısını sağlayacak etkilere sahip etkinlikler düzenleyebilecek ve öğretimde etkili olan bireydir (Varış, 1988: 117).

Milletlerin güçlü, zengin ve mutlu kalmaları, sosyal ve teknolojik gelişmelere göre kendilerini yenileyebilmelerine bağlıdır. Bu yenilenme işinde en önemli görev toplumun mimarı durumunda öğretmenlere düşmektedir. Bilim ve teknolojideki hızlı gelişmeler, toplumun yapısını ve hedeflerini de hızla değiştirmektedir. Böylece, hem eğitimin genel amaçlarında hem de öğretmenin geleneksel rollerinde değişimler olmaktadır (Baki, 2009; 62).

Günümüzde öğretmenler, öğrencilerin çok çeşitlenmiş bilgi kaynaklarından sağladıkları bilgilerin ve edinimlerinin değerlendirilmesini, seçimini ve sentezini yapabilecek zihinsel ve eğitsel yeterliliklere malik olmak zorundadırlar (Aladağ, 2003: 8). Öğretmenler artık bilgi kaynağı olmaktan çıkmış bilgilerin nasıl ve nerede kullanılacağını; birey, toplum ve insanlığın gereksinimleriyle olan ilişkisini, içinde yaşanılan çağın ve toplumun gereklerine uygunluğunu araştırmaya, yaşamı bütün insanlar için değerli kılmak konusunda çaba harcamaya yönelmiştir. Bu da öğretmenliğin nitelik sorununu gündeme getirmektedir (Duman, 1991: 268).

Orta öğretim kurumlarında öğretimi yapılan coğrafya dersini vermek üzere açılan eğitim kurumları ile bu kurumlarda sunulan eğitimin niteliği bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

1.1. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın genel amacı, ortaöğretim kurumlarına branş öğretmeni yetiştirmenin üniversitelere devrine kadar süreçte (1923-1982) coğrafya öğretmeni yetiştirmeye yönelik uygulanan politika ve uygulamaları belirlemek, bu politika ve uygulamaların nitel ve nicel yönden yeterliliğini ortaya koymaktır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada, “betimsel analiz” yöntemine uygun olarak “doküman analizi” tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Nitel çalışmada doküman incelemesi tek başına bir veri toplama aracı olabileceği gibi diğer veri toplama yöntemleri ile birlikte de kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 187).

Geleneksel olarak doküman incelemesi, tarihçilerin, antropologların ve dilbilimcilerin kullandığı bir yöntem olarak bilinir. Bu yöntemde hangi dokümanların önemli olduğu ve veri kaynağı olarak kullanılabilmesi araştırma problemi ile yakından ilgilidir. Örneğin eğitim ile ilgili bir çalışmada, şu tür dokümanlar veri kaynağı olarak kullanılabilir: ders kitapları, öğretim programları, okul içi ve dışı yazışmalar, öğrenci kayıtları, kitapları, öğrenci ders ödevleri ve sınavları, ders ve ünite planları, öğretmen dosyaları, eğitimle ilgili resmi belgeler vb (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 188; Boğdan ve Bilken 1992; Goetz ve LeCompte, 1984).

Dokümanlar, nitel çalışmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır. Bu tür çalışmalarda, araştırmacı, ihtiyacı olan veriyi, gözlem veya görüşme yapmaya gerek kalmadan elde edebilir.

Doküman incelemesi yaparken izlenebilecek bir dizi aşama vardır. Her araştırmacı bu aşamaları araştırma probleminin niteliğine, doküman incelemesi sonucunda elde etmeyi hedeflediği veriye veya dokümanları ne kadar kapsamlı ve derinlemesine incelemesine bağlı olarak yeniden yorumlayabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 193; Forster, 1995).

2.2. Evren Örneklem

Bu çalışmada ortaöğretim kurumlarına branş öğretmeni yetiştirmenin üniversitelere devrine kadar süreçte (1923-1982) Türkiye’de ortaöğretim kurumlarında görev yapmak üzere branş öğretmeni yetiştiren kurumlar ile bu kurumlar

bünyesinde bulunan coğrafya eğitimi veren bölümlerin sunduğu hizmetler değerlendirilmeye alınmıştır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmadan elde edilen veriler literatür analizi ile incelenmiş ve ardından doküman analizine tabi tutularak bulgulara ulaşılmıştır. Dolayısıyla nitel bir çalışma olan bu araştırmada veri toplama ve analizinde “doküman analizi” kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Bu amaçla araştırmada, kütüphanelerdeki ortaöğretim branş öğretmeni yetiştirmeye yönelik süreli yayınlar, yüksek lisans ve doktora tezleri taranmıştır.

2.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma kapsamında konuya ilişkin olarak yayımlanan dergiler ve kitapların yanında yüksek lisans ve doktora tezleri incelenmiştir. Ayrıca 1923-1982 yılları arasında öğretmen eğitimi yapan kurumların arşivleri de taranarak konuya ilişkin belgeler toplanmıştır. Belgeler içerik analizine tutularak araştırma ile ilgisi olmayan elenerek coğrafya ve coğrafya öğretmeni yetiştirmeye yönelik politika ve stratejiler ile uygulamalar ortaya konmaya çalışılmıştır.

3. BULGULAR VEYORUMLAR

Cumhuriyet döneminde öğretmenlik mesleğinin gelişmesi, öğretmenlerin sayıya ve nitelik bakımından ihtiyacı karşılayacak biçimde yetiştirilmeleri ve bunun için de öğretmen okullarının açılması yönünde önemli çalışmalar yapılmıştır.

Bu çalışmalardan biri de 13 Mart 1924 tarih ve 439 sayılı “Orta Tedsat Muallimleri Kanunu” kabul edilmesidir. Bu yasayla öğretmenlik, “Devletin genel hizmetlerinden eğitim ve öğretimi yerine getirmekle görevli bir meslek” hâline getirilmiş; ilk, orta ve yüksek olmak üzere üç kademeye ayrılmıştır. Yasada ayrıca, öğretmen olabilme koşulları da ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Buna göre öğretmen okullarını bitirenler, Bakanlığın uygun göreceği yere stajyer öğretmen olarak atacak ve bir yıl sonra stajyerliği kalkarak öğretmen unvanını alacaklardır.

Öğretmen okulu dışındaki okulları bitirenlerden öğretmen olmak isteyenler ise, yasanın 6. maddesine göre sıkı bir elemenden geçirilecektir. Buna göre, öğretmen okulları dışındaki yükseköğretim kurumlarını bitirenlerden kendi dallarında öğretmenlik yapmak isteyenlerin, Bakanlığın göstereceği bir okulda en az bir yıl

staj yapmaları, bir yılın sonunda okul öğretmenler kurulunun onayı alındıktan sonra bu adayların Türkçe, fenn-i terbiye (pedagoji) ve felsefe derslerinden yapılacak sınavda başarılı olmaları gerektiği hükmü yer almaktadır (Cicioğlu, 1984: 29-30). Burada bizim açımızdan çok önemli bir nokta, hangi dalda olursa olsun, öğretmen olacak adayların önce bir Türkçe sınavına da girmesi ve onu başarmak zorunda olmasıdır (Kavçar, 2002: 2).

Genel orta öğretim öğretmeni yetiştirme konusu, Cumhuriyetin ilanından sonra, ciddi bir şekilde ilk defa 1925'te Konya'da toplanan Maarif Müfettişleri Kongresinde ele alınmıştır (Öztürk, 2007: 169).

Maarif Vekâleti, genel orta öğretim öğretmeni yetiştirmek için 1923–24 öğretim yılı başında, İstanbul Dârülmualimin ve Dârülmualimatlarına bağlı birer Orta Dârülmualimin ve Dârülmualimat, 1924–25 öğretim yılı başında Yüksek Muallim Mektebi ve Ankara Musiki Muallim Mektebi, 21 Ekim 1926'da Terbiye-i Bedeniye Mektebi, Ocak 1927'de Konya'da açılarak bir yıl sonra Ankara'ya nakledilen Orta Muallim Mekteplerini açarak orta öğretim öğretmen ihtiyacının karşılanması için atılımlar yapmıştır (Öztürk, 2007: 171–177).

Cumhuriyet Döneminde genel liselere ve dengi okullara branş öğretmeni yetiştiren kurumlar; eğitim enstitüleri, yüksek öğretmen okulları ve üniversitelerdir.

3.1. Eğitim Enstitüleri

Cumhuriyet döneminde ortaokul dal öğretmeni yetiştirilmesinde en büyük görevin eğitim enstitülerine düştüğü bir gerçektir. Bu kurumdan yetişenlerin lise ve dengi okullarda da branş dersleri vermişlerdir. Eğitim enstitüleri denince en başta Gazi Eğitim Enstitüsü gelir (Kavçar, 2002: 2).

3.1.1. Gazi Eğitim Enstitüsü

Türkçe öğretmeni yetiştirmek amacıyla 1926-1927 öğretim yılında Konya'da "Orta Muallim Mektebi" adı ile açılan bu okul, 1927-28 öğretim yılında idare ve öğretim kadrosuyla birlikte Yüksek Tedrisata devredilmiş ve Pedagoji bölümü de eklenerek Ankara'ya nakledilmiştir (Duman, 1991: 48). 1928-29 öğretim yılında Tarih-Coğrafya, Riyaziye, Fizik ve Tabiiye şubeleri ilave edilmiş; Pedagoji şubesi hariç öğretim süresi ikisi hazırlık olmak üzere üç buçuk yıla çıkarılmıştır. 1929-1930 öğretim yılında bugünkü Gazi Eğitim Fakültesi binasına taşınmış ve "Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü" adını almıştır. 1934–35 öğretim yılında hazırlık sınıfları kaldırılarak pedagoji, edebiyat, tarih-coğrafya, riyaziye ve tabii ilimler şubelerinin öğretim süreleri iki yıla indirilmiştir (Öztürk, 2007: 202–203).

Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü’nün bu adı alıp, Riyaziye, Tabiiyat, Edebiyat, Tarih-Coğrafya ve Pedagoji şubeleri açıldıktan sonra ilk müfredat programı; 1931 yılında yayınlanmıştır (Gazi Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü, Teşkilat ve Programlar, 1931). Bu programa göre Tarih ve Coğrafya Şubesinin I. sınıfında haftalık ders saati 26 saat olup, okutulacak dersler içerisinde 3 saat coğrafya, II. Sınıfta 3 saat Coğrafya, III. Sınıfta 3 saat Coğrafya, 1 saat kozmogرافya ve 1 saat jeoloji yer almaktaydı (Gazi Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü, 1931: 5-6).

Gazi Terbiye Enstitüsü, ilk mezunlarını verdiği 1927-28 ders yılından 1937-38 ders yılı sonuna kadar, orta öğretime 200’ü Türkçe-Edebiyat, 165’i Tarih-Coğrafya, 131’i Matematik, 107’si tabii ilimler, 107’si Pedagoji, 49’u Resim-İş, 89’u Beden Terbiyesinde olmak üzere 848 öğretmen yetiştirmiştir(Altunya, 2006: 29).

Tarih-Coğrafya Şubesi bütün mesleki sınıfların ilk mezunları verdiği 1931-32 ders yılında mezun vermeye başlamıştır. Bu şubenin 1 Coğrafya, 1 Türk Tarihi, 1 Umumi Tarih öğretmeni olmak üzere 3 öğretmeni vardır (Altunya, 2006: 31).

Okulun müfredat programı 1941 yılında değiştirilerek haftalık ders çizelgesi yeniden oluşturulmuştur (Öztürk, 2007: 214). Yeniden oluşturulan haftalık ders dağıtım çizelgesine göre Tarih-Coğrafya Şubesinin I. sınıfında haftalık 30 ders saati olup, okutulacak dersler içerisinde 2 saat Umumi Coğrafya, 2 saat Türkiye Coğrafyası, 1 saat Jeoloji, 2 saat Coğrafya Tatbikat ve Gezintileri; II. sınıfta haftalık 28 saat ders okutulacak olup, okutulacak dersler içerisinde 2 saat Ülkeler Coğrafyası, 2 saat Coğrafya Tatbikat ve Gezintiler, 3 saat Ders Kitapları Üzerine Çalışmalar, 1 saat Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi’nin Hususi Öğretim Usulü ve Ders Tatbikatı yer almaktadır (Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü, Müfredat Programı, 1941)

Gazi Eğitim Enstitüsünde 1946-47 öğretim yılında, Türkçe, Tarih-Coğrafya, Matematik ve Fen Bölümleri kapatılarak ortaokulu da içine alan sekiz yıllık ilköğretime “sınıf öğretmeni” yetiştirmek üzere Toplu Dersler bölümü açılmıştır (Ersoy, 1996: 6).

1949-50 öğretim yılında Toplu Dersler Bölümü iki grup bransa ayrılarak “Edebiyat” (Türkçe ve Sosyal Bilgiler) ve “Fen” (Matematik ve Fen Bölümleri) bölümleri oluşturulmuştur (Altunya, 2006: 37).

1966-67 öğretim yılında Edebiyat Bölümü; Türkçe ve Sosyal Bilgiler; Fen Bölümü ise, Matematik ve Fen ve Tabiat Bilgileri Bölümlerine ayrılmıştır (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 3.10.1966 tarih ve 1422 sayılı Kararı).

1967-68 yılında tüm bölümlerin süresi üç yılda eşitlenmiş ve bölümlerin ortak dersleri artırılmıştır (Resmî Gazete, 7.2. 1968: 15142).

1974 yılında, diğer enstitülerle birlikte yaz ve gece öğretimi ile mektupla öğretim başlatılmıştır. Yaz öğretimi, aynı yılın sonunda mektupla öğretime dönüştürülmüş, bu uygulama 1980'e kadar sürdürülmüştür (Altunya, 2006:37).

1978-79 öğretim yılından itibaren Gazi Eğitim Enstitüsünün süresi diğer enstitülerle beraber dört yıla çıkarılmıştır. 1980 yılında Eğitim Enstitülerin kaldırılarak onların yerine dört yıl süreli “Yüksek Öğretmen Okulları”nın kurulmasıyla; Gazi Eğitim Enstitüsünün adı “Gazi Yüksek Öğretmen Okulu” olarak değiştirilmiştir. 1980-81 öğretim yılında Gazi Eğitim Enstitüsü, Yüksek Öğretmen Okuluna dönüştürülünce Sosyal Bilgiler Bölümü yerine, Edebiyat Fakültesi Tarih ve Coğrafya bölümleri taklit edilerek “Tarih-Coğrafya” bölümleri oluşturulmuştur (Altunya, 2006: 389). 1982 yılında eğitim enstitüleri, üniversitelere bağlanmıştır (Altunya, 2006: 38).

Ortaöğretime öğretmen yetiştirmek amacıyla açıldığı andan itibaren üniversitelere bağlandığı yıla kadarki süreçte Gazi Eğitim Enstitüsünde görev yapan 42 müdürden üç tanesi coğrafya (Faik Sabri Duran, Hamit Sadi Selen, Reşat Postacıoğlu); 153 Genel Müdür Yardımcısından 5 tanesi (Cemal Arif Alagöz, Hakem Belen, Ersin Güngördü, Cuma Soysal, Kemal Öztürk) coğrafya alanında tahsil görmüşlerdir (Altunya, 2006: 122-133).

Ders dağılım çizelgeleri ve ders içeriklerine göre bölümün programlarının bazı özellikleri şöyle özetlenebilir:

- 1930-46 yılları arasında Tarih-Coğrafya ağırlıklı bir öğretim uygulanmıştır.
- Diploma defterine göre, bölümde 1930'dan beri okutulan meslek dersleri 19933-34/1936-37 tarihleri arasında yer almamaktadır. 1941 programında, öteki bölümlere koşut olarak “Pedagoji ve Umumi Öğretim Usulü”, “Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisinin Hususi Öğretim Usulü ve Ders Tatbikatı” ile “Ders Kitapları Üzerine Çalışmalar” adını alan, genellikle uygulamaya yönelik meslek dersleri programda önemli bir yer tutmaktadır.
- 1948 Toplu Dersler Bölümü programı ile 1955'te Edebiyat Bölümü ders programlarında, derslerin (Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi) amaçları ayrı ayrı açıklanmış ve ayrıca açıklamalar başlığı altında kısaca bazı ilkeler belirlenmiştir (Altunya, 2006: 391).

- Coğrafya derslerinde istifade olunacak vasıtalara yönelik programlarda açıklamalara yer verilmiştir. Bu açıklamalara göre okul muhitindeki coğrafi varlıklar ve hadiseler, yerküre modeli, kabartma haritalar, planlar, çeşitli haritalar, iyi bir atlas ve bunun vasıfları, coğrafi levhalar, projeksiyon, sinema, ders kitapları, yardımcı kitap ve yazılar, mevcut Türkçe neşriyat içinde coğrafya derslerinde faydalanılacak eserlerin tespiti, öğretmenin takriri, coğrafya mevzularının değerlendirilip değiştirilmesine yarayacak el faaliyetleridir.

Gazi Eğitim Enstitüsüne Tarih–Coğrafya Bölümlerinin açılmasından sonra yıllara bağlı olarak değişmekle beraber haftalık ders dağılım çizelgeleri incelendiğinden bölümde verilen öğretim hakkında fikir edinilebilir (Tablo 1, 2, 3 ve 4).

Tablo 1 *Gazi Eğitim Enstitüsü Tarih-Coğrafya Bölümü Ders Dağıtım Çizelgesi (1931)*

DERSLER	SÖMESTR		
	I	II	II
Tarih	3	3	3
Türk Tarihi	3	3	3
Sanat Tarihi	-	1	1
Coğrafya	3	3	3
İçtimaiyat	-	1	1
Jeoloji	-	-	1
Kozmografya	-	-	1
Sağlık Bilgisi	1	-	-
Yabancı Dil	6	6	6
Resim	2	2	1
Elişleri	2	2	1
Musiki İlimleri	1	1	1
Pedagoji			
• Terbiye	2	2	2
• Mantık	2	-	-
• Umumi Usul-ü Tedris	-	2	-
• Hususi Usul-ü Tedris	-	-	1
• Tatbikat	-	1	3
Toplam	25	28	29

(Kaynak: Gazi Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü: Teşkilat ve Programlar, 1931: 5)

Tablo 2 Tarih-Coğrafya Şubesinin Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi (1941)

Dersler	I. Sınıf	II. Sınıf
Umumi Tarih	8	7
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi	-	2
Umumi Coğrafya	2	-
Türkiye Coğrafyası	2	-
Ülkeler Coğrafyası	-	2
Jeoloji	1	-
Coğrafya Tatbikat ve Gezintileri	2	2
Ders Kitapları üzerine Çalışmalar	-	3
Pedagoji ve Umumi Öğretim Usulü	1	-
Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisinin Hususi Öğretim Usulü ve Ders Tatbikatı	-	1
Felsefe	1	1
Sosyoloji	1	1
Sanat Tarihi	2	1
Resim-İş	2	-
Yabancı Dil	4	4
Askerlik (Teorik)	2	2
Askerlik (Pratik)	2	2
Toplam	30	28

(Kaynak: Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Terbiye Enstitüsü Müfredat Programı, 1941: VI)

Tablo 3 Tarih-Coğrafya Şubesinin Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi (1944)

Dersler	I. Sınıf	II. Sınıf
Umumi Tarih	8	7
Yurt Bilgisi	-	2
Umumi Coğrafya	2	-
Türkiye Coğrafyası	2	-
Ülkeler Coğrafyası	-	4
Jeoloji	1	-
Coğrafya Tatbikat ve Gezintileri	2	2
Orta Okul Ders Kitapları üzerine Çalışmalar	2	2
Eğitim Bilimi ve Umumi Öğretim Metodu	1	-
Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisinin Hususi Öğretim Usulü ve Ders Tatbikatı	-	1
Felsefe	1	1
Toplum Bilim	1	1
Sanat Tarihi	2	1
Resim-İş	2	-
Yabancı Dil	4	4
Askerlik (Teorik)	2	2
Askerlik (Pratik)	2	2
Türk İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyet Rejimi	-	2
Toplam	30	30

Kaynak: Tebliğler Dergisi, 11.11.1944/424

Tablo 4 Sosyal Bilgiler Bölümü Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi (1966)

Dersler	I. Sınıf	II. Sınıf
Türk Tarihi	4	-
Türkiye Tarihi	-	6
Genel Tarih	4	4
Devrim Tarihi	-	2
Fiziki Coğrafya	6	-
Beşeri ve Ekonomik Coğrafya	4	-
Türkiye Coğrafyası	-	4
Ülkeler Coğrafyası	-	4
Sosyal İlimlere Giriş	3	2
Seminer ve Uygulama	2	2
Eğitim Psikolojisi	4	-
Değerlendirme	-	1
Eğitim Sosyolojisi	-	1
Öğretim Bilgisi	-	2
Kompozisyon	2	-
Yabancı Dil	3	3
Toplam	32	32

Kaynak: Tebliğiler Dergisi, 03.10.1966/1422

Eğitim Enstitülerindeki coğrafya öğretiminin amaçlarını aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

- Öğretmen adayına temel coğrafya bilgilerini kazandırmak, coğrafyanın mühim ve hayati problemleri üzerinde gereği kadar durmak ve derinleşmek,
- Doğal zenginlik kaynaklarını ve yeryüzündeki coğrafi dağılışını öğretmek,
- Zenginlik kaynaklarının korunmasını, değerlendirilmesini inceleyerek yurt sevgisini geliştirmek,
- Milletler arası sosyal, ekonomik ve siyasal münasebetlerin lüzumu üzerinde durmak,
- Memleketi, ekonomik zenginlikleri yüksek olan diğer ülkeler seviyesine ulaştırmak amacıyla gerekli ve değerli çalışmalar yapabilmeleri için öğretmen adaylarına heyecan ve enerji aşılamak,
- Meslek hayatlarında dayanacakları ilmi yetkiyi kazandırarak, takip edecekleri çeşitli pedagojik ve didaktik yolları öğretecek, adayların vatan sathında ve dünya üzerinde vaki hadiseleri fikri sentezlerle izah edebilen bir fikir adamı, kaliteli bir coğrafya öğretmeni ve şuurlu bir vatanperver olmalarını sağlamaktır.

3.1.1.1. Gazi Eğitim Enstitüsü Sosyal Bilgiler/Tarih-Coğrafya Bölümü Öğrencileri

Tarih-Coğrafya, Edebiyat ve Sosyal Bilgiler Bölümleri lise ve ilk öğretmen okulu ile köy enstitüsü çıkışlı öğrenci alıyordu. 1928-34 yılları arasında ilk öğretmen okullarından gelen öğrenciler sınavla alınıp lise bilgisi açıkları hazırlık sınıfında tamamlatılıyordu. 1959'da ilk öğretmen okullarına dayalı yüksek öğretmen okulları açılınca en başarılı öğrencilerin buralara gittiği söylenebilir. Ancak, Yüksek öğretmen okulları, başarılı İlk öğretmen okulu öğrencilerinin çok azını aldığına göre, bölüm yine de bu kaynaklardan başarılı öğrenci bulabilmiştir. Bölümde 1970'lere kadar İlk öğretmen okulu çıkışlı öğrenciler çoğunlukta idi. 1973'de yatılılığın kalkmasıyla bu kaynak da daralmaya başlamıştır. 1975'ten itibaren, tüm ortaöğretim kurumları mezunları, merkezi sınavla eğitim enstitülerine alınmaya başlamıştır. Bu durumun öğrenci kaynağını önemli ölçüde zayıflattığı söylenebilir (Altunya, 2006: 401).

Gazi Eğitim Enstitüsünün Tarih-Coğrafya Bölümünde öğrenim görerek mezun olanlar arasında ortaya koydukları çalışmalar coğrafyanın Türkiye'de yerleşik ve sözü geçen bir bilim olmasında onlarca bilim adamı yer almaktadır.

3.1.1.2. Gazi Eğitim Enstitüsü Sosyal Bilgiler/Tarih-Coğrafya Bölümü Öğretmenleri

1930 yılında, yani Tarih-Coğrafya Bölümü'nün kurulduğu yıl Gazi Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü'ne atanan ünlü coğrafyacı Prof. Faik Sabri Duran, onun eski öğrencilerinden Cemal Arif Alagöz, Hamit Sadi Selen gibi coğrafyacılar, Astronomi uzmanı Ahmet Tevfik Göymen Enstitü'ye getirilmiş, ancak Duran 1931'de, Alagöz 1933'te, Selen 1946'da üniversiteye geçmişlerdir (Altunya, 2006: 403).

Bu dönemde İktisatçı Hüsrev Tökin, Tarihçi Doç. Dr. Şükrü Akkaya, Ali Fuat Başgil, Dr. Hüseyin Namık Orkun yarı zamanlı olarak derslere girmişlerdir. Bununla beraber Başgil 1933'te, Orkun 1946'da üniversiteye geçmişlerdir. Ondan sonra üniversite mezunu deneyimli otodidaktlar dönemi başlamıştır. 1935'te tarihçi Cemil Boran, 1946'da Coğrafyacı Sami Öngör, 1948'den sonra yarı zamanlı ya da kadrolu olarak tarihçi Faik Reşit Unat, öğretmen olarak görev üstlenmişlerdir.

1950 ve 1960'lı yıllarda, aynı kategoriye girecek olan, Coğrafyacılar Emin Çakıroğlu, İsmet Konuk, Tarık Asal, Rüstem Duyuran, Hayri Gündem, Cevat Korkut kimi zaman kadrolu, kimi zaman yarı zamanlı çalışmışlardır.

1960’tan sonra Millî Eğitim Bakanlığı tepeden inme atamalar yapmaya başlamış, başlangıçta bazı değerli kişiler kazandırsa da sistemi bozmuş, 1971’den sonra dünya görüşüne göre atamaların yolunu açmıştır (Altunya, 2006: 403). Gazi Eğitim Enstitüsünün öğrenime başladığı yıldan kapatıldığı yıla kadar coğrafya derslerine giren öğretmenlerden bazıları şunlardır: Cevat Korkut, Bedia Kars, Kemal Sambancı, Ünal Şendur, Ersin Güngördü, Melahat Ersu, Enver Aydın Kolukısa, Cuma Soysal ve Kemal Öztürk’tür.

3.1.1.3. Gazi Eğitim Enstitüsü Sosyal Bilgiler/Tarih-Coğrafya Bölümünde Öğretimden Kesitler

Tarih-Coğrafya Bölümünün ayrı amfileri ve sinema filmleri bulunuyordu. Bölümün 1931-33 yıllarındaki öğrencisi Şakir Tarihmen’e göre, öğrenciler yazılı kaynaklar yanında bu araçlardan da yararlanıyorlar; çevreye Tarih ve Coğrafya gezileri de yapıyorlardı. Hocalar alanlarında çok yetişkin kişilerdi: Öğretmenleri Cemal Arif Alagöz (Coğrafya), Hüseyin Namık Orkun (Türk Tarihi), Ali Fuat Başgil (Siyasi Tarih), Ahmet Hamdi Tanpınar (Sanat Tarihi), diğerleri İhsan Sungu (Tedris Usulü), Dr. Halil Fikret Kanad (Terbiye ve Tarihi), İbrahim Necmi Dilmen (Türkçe), Sadi Irmak (Sağlık Bilgisi), Vildan Aşır Savaşır (Beden Eğitimi), Cevad Memduh Artar (Müzik)’dı (Tarihmen, 1961: 6-7). Alagöz, Mogan ve Eymir göllerine gezi düzenlemiş; Tabiat Bilgisi öğretmeni Zihni Derin de kendi alanında rehberlik yapmıştı. Geziye öğrencilerle birlikte Hasan Alî Yücel ve öteki öğretmenler de katılmışlardı (Tarihmen, 1961; 9).

Bölümün 1934-36 yılları arası öğrencisi Aldülhakem Belen’e göre; hocaların çoğu bilgi yönünden doyurmuyordu. İlk öğretmenler üniversiteye geçince, öğretmen kaynağı zayıfladı, liselerden öğretmenler devşirildi. Bunların çoğu kendini yetiştiremedi. Hamit Sadi Selen bilgili, ama satışı yetersizdi. Cemil Boran, tarihi liselerde olduğu gibi, hikâye olarak anlatıyor, neden-sonuç ilişkisi üzerinde durmuyordu (Altunya, 2006: 409).

Bölümün 1934-36 yılları arasındaki öğrencisi, 1955’ten sonra ise öğretmeni Faruk Caner’e göre; bölümde coğrafya üzerine araştırmalar yapılmadı. DTCF’nin açıldığı 1936’ya kadar güçlü olan kadro ondan sonra zayıfladı, yetkin olanlar DTCF’ye geçtiler. Bölüm dışından gelen hocalar işe daha yatkındı. Caner “*Ben coğrafyada bilgi eksikimi, DTCF’ye atanan Herbert Louis’in notlarını okuyarak tamamladım. Bölümün başarısı, öğretmenlerinden çok öğrencisinin seçme oluşuna ve yatılılığına bağlıdır*” sözleriyle okuluyla ilgili görüşlerini belirtir (Altunya, 2006, s.409).

Bölümün 1944-46 yılları arasındaki öğrencilerinden, Şerafettin Turan'ın izlenimleri şöyledir: “*Öğretmen olunca bilgiyi öğrenciye nasıl kazandıracığımızı; bunu da salt kitabî bilgiyle değil, uygulayarak öğreniyorduk. İkinci sınıfa geçtikten sonra, ders yılı başında yapılan planlamaya göre 15 günde bir, örnek olarak ortaokul ve liselerde deneyimli öğretmenlerin derslerini izledik. Sonra Enstitüye gelir bunları tartışırdık. İkinci yarıyılıda sınıf öğretmeninin gözetiminde ders verirdik. En az ikişer ders verirdik. Sınıf geçebilmek için bu derslerden geçer not almalıydık. Ancak bu uygulamalardan başarılı olduktan sonra yılsonu sınavlarına girebiliyorduk. Kuşkusuz bu uygulama sayesinde öğrencilerin karşısında çekinmeden ders verebilmeyi öğrendik* (Altunya, 2006: 410).

Edebiyat Bölümünün 1961-63 yıllarındaki öğrencisi Erdal Çalı'nın anımsadıklarına göre; Coğrafya öğretmeni Sami Öngör ve İsmet Konuk, çok sistemli, yöntemli ve etkileyici ders anlatırlar; harita gibi araç kullanımına önem verirlerdi. Coğrafyacı Emin Çakıroğlu ve Tarık Asal o kadar etkili değildi (Altunya, 2006: 410).

3.2. Diğer Eğitim Enstitüleri

II. Dünya savaşından sonra çok partili hayata geçilmesi ile beraber artan nüfusu da bağlı olarak ülke genelinde belde, ilçe ve illerdeki orta öğretim kurumlarının sayısının artırılması sonucunda ortaya çıkan branş öğretmeni açığını gidermek için eğitim enstitülerinin sayısı artırılmıştır. Balıkesir Necati Bey, İstanbul ve Gazi Eğitim Enstitülerine ilave olarak 1958-59 yılında Bursa, 1959-60 yılında Buca Eğitim Enstitüleri eğitim ve öğretime açılmıştır.

Eğitim enstitülerinin bölüm sistemlerinde ve programlarında zaman zaman önemli değişiklikler oldu. Bu okulların sayısı 1965'ten sonra politik kaygıların da etkisiyle çok hızlı bir artış gösterdi. Buralarda görev yapacak yani öğretmen yetiştirecek öğretmenlerde her hangi bir nitelik ölçütü aranmamış olmasından dolayı nitelik hızla düşmüştür.

1977 yılında ülkemizde üç yıllık eğitim enstitüsü sayısı 18 iken 1977-1978 öğretim yılı başında üç yıllık eğitim enstitüsü sayısı 10'a indirilmiş (Ankara Gazi, İstanbul Atatürk, Balıkesir Necati, İzmir Buca, Bursa, Diyarbakır, Konya Selçuk, Trabzon Fatih, Samsun, Erzurum Kâzım Karabekir) ve öğrenim süreleri dört yıla çıkarılmıştır. 1978-1979 öğretim yılında alınan bir kararla, eğitim enstitülerinin adları “yüksek öğretmen okulu” olarak değiştirilmiştir. Bu kurumlar, 20 Temmuz 1982'de “eğitim fakültesi” adıyla üniversitelere bağlanana kadar hizmet vermişlerdir (Kavçar, 2002: 3).

Türk eğitim sistemine yaklaşık yarım yüzyıldan fazla bir zaman hizmet etmiş bulunan eğitim enstitülerinde mesleki eğitime de önem verilmiştir (Yılman, 2006: 137). Eğitim enstitülerinde öğretim süresi dört yıla çıkan kadar öğretmen adaylarına üç yıllık öğretim süresince toplam 96 ders/saat ders verilmekteydi. Bunun ortalama % 67,7’si alan bilgisi, % 11,4 meslek dersleri ve % 18,7’si de genel kültür derslerinden oluşmaktadır (MEB, 1969: 26-28).

3.3. Yüksek Öğretmen Okulu

Cumhuriyet Döneminde ortaöğretim öğretmenlerinin, özellikle lise ve dengi okulların öğretmenlerinin yetiştirilmesinde önemli hizmeti olan kurumlardan biri de yüksek öğretmen okullarıdır. 1890’da kurulan “Darülmuallimin-i Âliye”, Cumhuriyetten sonra açılan bu tip okulların ilk örneği sayılır (Kavçar, 2002: 3).

Cumhuriyetin ilk yıllarında karşılaşılan başlıca sorunlardan biri, istenilen sayıda ve nitelikte lise öğretmeninin bulunmayışı idi. Bu nedenle 1924’te İstanbul’da “Yüksek Muallim Mektebi” adı verilen okul kurulmuştur.

1924–25 öğretim yılında İstanbul’da açılan okulun öğretim süresi sekiz yarıyıl olmak üzere dört yıldır. Okulda edebiyat, felsefe, tarih-coğrafya, riyaziye, fizik-kimya, tabiiyat, sanayi-i nefise şubeleri bulunmaktaydı (Yüksek Muallim Mektebi Talimatnamesi, 1340 h.: m.2).

Edebiyat Fakültesi İmtihan Talimatnamesi gereğince esas olarak Coğrafya Şubesi’ni seçmiş olan öğrenciler, tabii coğrafya, Türkiye ve İslam Coğrafyası, Beşerî ve İktisadi Coğrafya derslerini takip edeceklerdi. Ayrıca, ilk iki yarıyıldan Tarih-i Kurûn-ı Kadim ve Kurûn-ı Vustâ, üçüncü ve dördüncü yarıyıldan Kurûnı Cedide ve Türkiye Tarihi, beşinci ve altıncı yarıyıllarda Türkiye ve İslam Tarihi derslerini takip edebileceklerdi (Öztürk, 2007: 189). Ayrıca Tarih, Fizik-Kimya ve Tabiat bölümlerinde öğrenim gören öğrencilere okutulacak dersler içerisinde coğrafya’ya da yer verilmiştir (Eşme, 2003:38).

Yüksek Muallim Mektebinde şubelerce okutulan derslere ilave olarak Yüksek Muallim Mektebi Talimatnamesinin 12. Maddesine göre, öğrencilerin meslek bilgisini genişletmek ve mesleğe ilgisini artırmak için müzakereci öğretmenler tarafından çeşitli konularda konferanslar verilmesi gerekiyordu. 1946 üniversite yasası çıkıncaya kadar görev yapan 15 müzakereci hocadan biride Coğrafya konusunda konferanslar vermek üzere görevlendirilen müzakereci öğretmen Doç. Dr. Ahmet Hulusi Ardel’di (Eşme, 2003: 40).

12 Ağustos 1959 tarihinde Ankara’da yeni bir yüksek öğretmen okulunun açılmasıyla 1959 yılına kadar liselere öğretmen yetiştiren tek kurum olarak hizmet gören İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu ile beraber liselere öğretmen yetiştiren okulların sayısı ikiye çıkmıştır (Eşme, 2003: 15). 1964 yılında İzmir’de de yüksek öğretmen okulu açılması ile bu türde eğitim veren okulların sayısı üçe çıkmıştır. Ancak İzmir Yüksek Öğretmen Okulunda yalnızca fen koluna öğrenci alınmıştır. Yüksek öğretmen okullarında liselerde büyük boşluğu görülen matematik, fizik, kimya ve biyoloji gibi fen dallarına öğretmen yetiştirmeye öncelik tanınmıştır.

Yüksek Öğretmen Okullarında 1959 yılında alınan bir karar ile öncelikle Ankara Yüksek Öğretmen Okulunda uygulanmak üzere öğrencilere dal öğrenimlerini üniversitenin ilgili fakülte ve bölümlerinde, öğretmenlik meslek bilgisi derslerini ise yüksek öğretmen okulunda almaları için bir proje başlatılmış alınan olumlu sonuçlar doğrultusunda bu uygulama diğer yüksek öğretmen okullarında da uygulanmıştır.

1959 başlatılan uygulama sonucunda Yüksek Öğretmen Okullarında branş öğretmeni yetiştirmede niteliğinin artmasını sekteye uğratacak bir uygulama 1974 yılında Bakanlık onayı ile yürürlüğe konmuştur. Bu uygulamaya göre hiçbir yüksek öğretim kurumuna girmeye hak kazanamayan gençlere öğrenim olanağı sağlamak üzere, sadece öğretmen yetiştiren yüksek öğretim kurumlarında mektupla öğretim başlamıştır (Altunya, 2000: 40). Bu uygulamada, öğretmen adaylarına ders notları ile kitaplar postayla gönderilmiş, yaz aylarında beş hafta süreli yüz yüze eğitim sonunda merkezi sınavlar yapılmıştır (Okçabol, 2005: 69). 1970’lerden itibaren başlayan sağ-sol öğrenci kavgası öğretmen yetiştiren kurumlarda etkili bir öğrenim yapılmasına imkân vermemesi üzerine başlatılmış olan bu uygulama, 1978-79 öğretim yılında kuramsal bilgi verilmesi ile sınırlı olan ve staj çalışması olmayan “Hızlandırılmış Öğretim” uygulaması ve değişen iktidarlara bağlı olarak eğitimci kadrosunun sık sık değiştirilmesi yüksek öğretmen okullarında eğitim-öğretimin niteliğini düşürmüştür.

Yüksek öğretmen okullarında eğitimin niteliğinin düşmesi üzerine Milli Eğitim Bakanlığı Müdürler Komisyonun 4 Ağustos 1978 gün ve 37 sayılı kararı ile Yüksek Öğretmen Okulları kapatmıştır. 130 yıllık bir geçmişe sahip olan yüksek öğretmen okullarının künye defterleri incelendiğinde bu okullardan coğrafya öğrenimini tamamlayarak mezun olan 300 kişi tespit edilmiştir. Bu kişilerden bazıları şunlardır: Ahmet Ardel, Orhan Dengiz, Remziye Günal, Cevat Korkut, İsmet Konuk, Kamil Günel, İbrahim Yiğit, Mustafa Güner, Muzaffer Dinç, Ramazan Önal ve Enver Aydın Kolukısa.

Yüksek öğretmen okullarının kapatılmasıyla liselerin ihtiyaç duyduğu öğretmenleri yetiştirmek üzere bir dizi önlem alınmıştır. Bu bağlamda 18 Ekim 1978 gün ve 31305 sayılı Bakanlık oluru ile ortaöğretime öğretmen yetiştiren 18 eğitim enstitüsünden 10’nun eğitim süreleri üç yıldan 4 yıla çıkarılarak bunlara yüksek öğretmen okulu adı verilmiştir (Eşme, 2003: 263). Millî Eğitim Bakanlığına bağlı yüksek öğretmen okulu adı altında yeniden yapılandırılan bu okullar; Ankara Gazi, İstanbul Atatürk, İzmir Buca, Balıkesir Necatibey, Konya Selçuk, Trabzon Fatih, Erzurum Kazım Karabekir, Samsun, Edirne ve Diyarbakır Eğitim Enstitüleridir.

Bu okullardan mezun olanların dışında, 1978’deki hızlandırılmış programlarla birkaç haftada 70 bin öğrenci, 1974-80 yılları arasında mektupla öğretim yoluyla 15 bin öğrenci ayrıca hiçbir eğitim görmeden yalnızca sınavla 42 bin öğrenci daha öğretmenlik mesleğine alınmıştır (Duman, 1991:164).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmaya konu olan dönemde öğretmenlik mesleğinin gelişmesi, öğretmenlerin sayıca ve nitelik bakımından ihtiyacı karşılayacak biçimde yetiştirilmeleri ve bunun için de öğretmen okullarının açılması yönünde yapılan çalışmalar konusunda elde edilen sonuçlar şunlardır:

- 13 Mart 1924 Tarih ve 439 Sayılı “Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu” kabul edilmiştir. Bu yasayla öğretmenlik, “Devletin genel hizmetlerinden eğitim ve öğretimi yerine getirmekle görevli bir meslek” hâline getirilmiş; ilk, orta ve yüksek olmak üzere üç kademeye ayrılmıştır. Yasada ayrıca, öğretmen olabilme koşulları da ayrıntılı olarak belirtilmiştir.
- Lise ve dengi okullarda da ders vermek üzere ortaokul dal öğretmeni yetiştirmek üzere Gazi Eğitim Enstitüsü, Balıkesir Necati Bey Eğitim Enstitüsü, Buca Eğitim Enstitüsü, İstanbul Eğitim Enstitüsü gibi eğitim enstitüleri açılmıştır.
- Doğrudan ortaöğretim kurumlarına öğretmen yetiştirmek amacıyla 1890’da kurulan Darümuallimin-i Âliye gibi yüksek öğretmen okullarının açılmasına devam edilmiştir. Bu kapsamda açılan okullar, 1924’te İstanbul’da açılan Yüksek Muallim Mektebi, 1959’da açılan Ankara Yüksek Okuludur. Künye defterlerine göre bu okullarda mezun olan coğrafya öğretmeni sayısı 300’dir.
- Yüksek öğretmen okullarının 1978’de kapatılmasıyla ortaöğretime öğretmen yetiştiren 18 eğitim enstitüsünün 10’unun eğitim süreleri 3 yıldan 4

yıla çıkarılarak yüksek öğretmen okullarına dönüştürülmüştür. Bu kararlar Yüksek Öğretmen Okullarının (İstanbul Atatürk, İzmir Buca, Bursa, Diyarbakır, Trabzon Fatih, Ankara Gazi, Erzurum Kazım Karabekir, Balıkesir Necatibey, Samsun ve Konya Selçuk) tamamında coğrafya öğretmenliği programlarına yer verilmiştir.

- 1970’li yıllardan itibaren Türkiye’de ve Dünyada yaşanan ekonomik, sosyal, kültürel, askeri ve siyasal gelişmelere bağlı olarak öğretmen yetiştiren kurumlarda genel hatları nitelikli bir eğitim ve öğretim hizmeti sunulamamıştır. Dersler sürekli olarak boykot edilmiş, yaşanan iktidar değişikliklerine bağlı olarak öğretim kadrolarında hiçbir ölçüte bağlı olmaksızın değişiklikler yapılmıştır. Tüm bunlar yaşanırken de öğretmen açığını kapatabilmek için mektupla öğretim ve öğretmenlik mesleği için hayati önem arz eden stajı yok sayan hızlandırılmış öğretim gibi palyatif tedbirlerin uygulanması sonucu geleceğimiz olan çocuklar niteliksiz öğretmenlere mahkum bırakılmıştır.
- 1982 Anayasası ile kurulan Yüksek Öğretim Kurumunun (YÖK) kurulması ile çıkarılan yasa ile yüksek öğretmen okullarının eğitim fakültelerine dönüştürülmesi ve 1970’li yıllarda iktidar değişikliklere bağlı olarak hiçbir kriterle bağlı olmadan bu okullarda görevlendirilen kadrolara eğitim fakültelerinde öğretim üyesi olma yolunu açmıştır. Bu uygulama belki de 1980’lerde tüm dünyada bilim ve teknolojiye yaşanan gelişmelerin eğitim sistemine istenen ölçüde yansımamasının en önemli nedenidir.
- Türkiye Cumhuriyetinde diğer pek çok kurumda olduğu gibi eski adıyla Maarif Vekâleti günümüzdeki adıyla Millî Eğitim Bakanlığı öğretmen yetiştirme alanında da faaliyet gösteren kurumlar ve uygulamalara Osmanlı Devletinden alınarak devam ettirilmiştir. Zaman içerisinde ortaya çıkan taleplere bağlı olarak bu kurum ve uygulamalar revize edilmiş veya yeni kurumlar kurulmuştur. Öğretmen yetiştirmede özellikle branş öğretmeni ihtiyacın tamamının yüksek öğretmen okulu ve eğitim enstitülerince karşılandığını söylemek olası değildir. 20 Şubat 1870’de eski adı ile Darülfünun-ı Osmanî’ye (Selçuk, 2012: 13) günümüzdeki adı ile İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü ve 1935 yılında açılan Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Coğrafya bölümlerinden mezunları da MEB tarafından istihdam edilmiştir. 1972 yılında Erzurum’da Atatürk Üniversitesine bünyesinde kurulan coğrafya bölümü mezunları da coğrafya öğretmeni ihtiyacının karşılanmasında önemli bir kaynak olmuştur (Erinç, 1973: 36).

Araştırmaya konu olan dönemde öğretmenlik mesleğinin gelişmesi, öğretmenlerin sayıca ve nitelik bakımından ihtiyacı karşılayacak biçimde yetiştirilmeleri ve bunun için de öğretmen okullarının açılması yönünde yapılan çalışmalar konusunda elde edilen sonuçlara bağlı olarak geliştirilen öneriler şunlardır:

- Coğrafya eğitimi verilen programlar tarihsel süreç içerisinde özellikle eğitimin ve öğretimin niteliğini ortaya koyacak şekilde irdelenmelidir. Bunun için geçmişte yüksek öğretmen okulu, eğitim enstitüsü veya yüksek eğitim enstitüsü olarak hizmet vermiş bugün eğitim fakültelerindeki coğrafya bölümlerine ilişkin akademik çalışmaların yapılmasına öncelik verilmelidir.
- Coğrafya eğitimi olarak hayatlarının çeşitli dönemlerinde coğrafyacı olarak yaşamlarını sürdürebilmek için çalışarak para kazanan öğretmen, öğrenci, akademisyen ve ders kitabı yazarlarının yaşadıkları deneyimleri ortaya koyan Sami Öngör’ün “Geçen Yılları Düşündükçe” kitaplarında olduğu gibi yayımların yapılması için özendirici çalışmalar yapılmalıdır.
- Coğrafya eğitimi veren kurumlarda mezunların yaptıkları çalışmalarını izleyecek bir izleme sistemi kurulmalı ve bu sistemden alınan geri bildirimler sonucunda coğrafya eğitimi veren kurumların öğretim programları revize edilmelidir (Kaya, 2012: 377).
- Eğitim tarihimiz boyunca siyasi, sosyal ve ekonomik değişmelere bağlı olarak ortaya çıkan öğretmen ihtiyacını karşılamak amacıyla uygulamaya konan öğretmen yetiştirme ve istihdam politikalarının etkisini makro düzeyde, coğrafya öğretmeni yetiştirme ve istihdamına yönelik uygulamaların ise mikro düzeyde ortaya koyan çalışmalar yapılmalıdır. Ancak bu şekilde uygulayıcılar (öğrenci, öğretmen, akademisyen vb.) ile yararlanıcılara (aileler, eğitim kurumları ve diğer kurum ve kuruluşlar) etkin ve etkili bir coğrafya eğitim ve öğretim hizmeti sunabilmek mümkün olabilir.

5. KAYNAKÇA

- Aladağ, C. (2003). Orta Öğretimde Coğrafya Öğretmeni Profili ve Öğretmen Görüşleri Işığında Müfredat Değerlendirilmesi (Konya İli Örneği), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Altunya, N. (2006). *Gazi Eğitim Enstitüsü*, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayını.
- Arı, R. ve Saban, A. (2000). *Sınıf Yönetimi*, Ankara: Mikro Yayıncılık.
- Baki, A. (2009). *Türkiye’de alan Öğretmeni Yetiştirmede Programlarının ve Politikalarının Değerlendirilmesi*, Eğitimde Yansımalar: IX Türkiye’nin Öğretmen Yetiştirme Çıkmazı Ulusal Sempozyumu 12-13 Kasım 2009, Evren Yayıncılık ve Basım San. Tic. A.Ş. Ankara.
- Duman, T. (1991). *Türkiye’de Orta öğretime Öğretmen Yetiştirme*, İstanbul: MEB Yayınları, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, Araştırma ve İnceleme Dizisi No: 20.
- Erinç, S. (1973). *Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye’de Coğrafya*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Ersoy, N. (1966). Enstitünün 40. Yılına Açarken, *Eğitim Dünyası*, Yıl 5, Ankara.
- Eşme, İ. (2003). *Yüksek Öğretmen Okulları*. İstanbul: Bilgi-Başarı Yayınevi.
- Gazi Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü (1931). *Teşkilat ve Programlar*, Ankara.
- Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü (1941). *Müfredat Programı*, Ankara
- Kavcar, C. (1987). Yüksek Öğretmen Okulunun Öğretmen Yetiştirmedeki Rolü, Gazi Üniversitesi *Öğretmen Yetiştiren Yüksek Öğretmen Kurumlarının Dünü-Bugünü-Geleceği Sempozyumu*, Ankara.
- Kaya, N. (2012). Türkiye’de Coğrafya Eğitimi: Program, Ders Kitapları ve Öğretmen Eğitimi Boyutu, Yayınlanmamış Doktora Tezi: Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Okçabol, R. (2005). *Öğretme Yetiştirme Sistemimiz*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Öngör, S. (1987). *Geçen Yılları Düşündükçe*, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Öztürk, C. (2007). *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*. 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Resmi Gazete*. 7.2.1968/15142
- Selçuk, M. (2012). *İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi (1900-1933)*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.
- Sünbül, A. M. (2001). *Bir meslek olarak öğretmenlik*, Demirel Ö. ve Kaya, Z. (Editör), *öğretmenlik mesleğine giriş*, Pegem A yayıncılık, Ankara.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 03.10.1966 ve 1422 Sayılı Kararı*, Ankara.
- Tarihmen, Ş. (1962). *Hasan Âli Yücel*, İstanbul: İnkılâp ve İsmail Akgün Kitapevleri.
- Tebliğler Dergisi*. 03 Ekim 1966, Cilt 29 , Sayı 1388, Ankara.
- Variş, F. (1988). *Eğitimde Program Geliştirme*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları No: 157.
- Yıldırım. A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 8.Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yüksek Muallim Mektebi Talimatnamesi*, 1340, Ankara.